

HET ROUTEBOEK: EEN GPS BIJ TAALTAKEN

***Ans Hubert** is opleidingshoofd en lector Nederlands in de lerarenopleiding Lager Onderwijs van Hogeschool PXL. Dit artikel kwam tot stand in samenwerking met de vakgroep Nederlands van PXL-Education.*

“Aha, moet ik daar ook op letten als ik een tekst schrijf?” “Van mijn leerkrachten vorig jaar moest dat anders.” “Ik heb geen idee hoe ik eraan moet beginnen.” “Maar ik kán geen presentatie geven, dat was al in het middelbaar zo.” Het zijn maar enkele van de uitroepen van onze studenten. Ze klinken vast niet onbekend.

Studenten krijgen doorheen hun lerarenopleiding veel en diverse taken, voor verschillende vakken en van nagenoeg alle lectoren. Aan de meeste van deze taken is een talige component verbonden, zoals een samenvatting schrijven, een presentatie geven of een opgegeven bron lezen. De vakgroep Taal van Hogeschool PXL in Hasselt ging op zoek naar een manier om zowel collega’s als studenten steun te bieden bij het uitvoeren van deze ‘kerntaaltaken’. Dat resulteerde in wat al snel ‘het routeboek’ genoemd werd: een levend en digitaal instrument dat studenten en lectoren houvast biedt en dat is opgesteld volgens de principes van feed-up, feedback en feedforward.

De vakgroep Taal van de lerarenopleiding aan de toenmalige XIOS Hogeschool (nu Hogeschool PXL) startte het proces een tiental jaar geleden. Zo ging de vakgroep in gesprekken met alle lesgevers na welke de meest voorkomende taken met een talige kern waren. Hieruit kwamen zes kerntaaltaken naar voren:

- zakelijke teksten schrijven
- mails schrijven
- antwoorden formuleren op examenvragen
- gesprekken voeren
- presentaties geven
- informatieve teksten lezen

Voor elk van die kerntaaltaken werkte de vakgroep vier aspecten uit: de kenmerken van de kerntaaltaak, de stappen die gezet kunnen worden om de taak tot een goed einde te brengen, een kijkwijzer met evaluatiecriteria én verwijzingen naar kaders en oefeningen. Het tweede aspect, dat de weg beschrijft die een student zou kunnen doorlopen, inspireerde tot de naam ‘routeboek’.

Voor elke kerntaaltaak biedt de vakgroep een lijst met kenmerken aan, die opgesplitst is naar inhoud (bv. “De informatie heeft nieuwswaarde: wat je vertelt is nieuw en interessant voor de lezer”), vorm (bv. “Er is een duidelijke samenhang tussen de verschillende onderdelen van de tekst: de inleiding, het midden en het slot”) en taal (bv. “De tekst is vlot en aangenaam geschreven, de woordkeuze is rijk en gevarieerd, er is afwisseling in de zinsbouw”). Voor de mondelinge kerntaaltaken werden ook de kenmerken van de spraak opgenomen (bv. “Je hebt aandacht voor expressie, spreekt met voldoende volume, gebruikt een aangepast spreektempo en verzorgt je uitspraak”).

De lerarenopleiding wil niet alleen de kenmerken van elke taak bespreken, maar ook de student helpen om de kerntaaltaak uit te voeren. Via de OVUR-methode (oriënteren, voorbereiden, uitvoeren, reflecteren) doorloopt de student daarvoor een route. Net zoals bij de kenmerken is ook hier bewust niet gekozen voor een doorlopende tekst, maar voor een puntsgewijze opsomming. Op die manier krijgen studenten de nodige informatie snel en toegankelijk gepresenteerd.

Voor elke kerntaaltaak biedt het routeboek bovendien een kijkwijzer aan. Die heeft de vorm van een *rubric*. De lerarenopleiding hecht belang aan een ‘goede’ formulering en stelt de BACA-criteria voorop: elke taak moet **b**egrijpelijk, **a**antrekkelijk, **c**orrect en **a**angepast zijn. De meest uitvoerige versie van de kijkwijzer bevat omschrijvingen van elk BACA-criterium voor elk kenmerk: er is gepreciseerd wat de criteria betekenen voor de inhoud, de vorm en het taalgebruik van een tekst.

BEGRIJPELIJK			
<i>INHOUD.</i> Elke alinea in je mail dient een eigen hoofdgedachte te bevatten: formuleer deze in je kernzin.	<i>INHOUD.</i> In sommige alinea's ontbreekt een kerngedachte of verschillende alinea's bevatten dezelfde: voeg ze samen.	<i>INHOUD.</i> De informatie in elke alinea is duidelijk maar verwoord ze telkens in een kernzin.	<i>INHOUD.</i> De informatie wordt helder weergegeven, in elke alinea wordt een gedachte uitgewerkt.
<i>VORM.</i> Je mail vertoont geen logische opbouw, de informatie is niet geordend.	<i>VORM.</i> De opbouw van je mail kan duidelijker: verdeel de informatie over verschillende alinea's.	<i>VORM.</i> Voorzie verschillende alinea's in je mail, afgescheiden met witruimtes.	<i>VORM.</i> Je mail vertoont een heldere opbouw, de alinea's zijn met witruimtes van elkaar gescheiden.
<i>TAAL.</i> Je woordkeuze en zinsbouw zijn onduidelijk en verwarrend.	<i>TAAL.</i> Je zinnen zijn niet begrijpelijk: ze zijn te lang. Van de verwijswaarden is niet duidelijk waarnaar ze verwijzen.	<i>TAAL.</i> Je taalgebruik is wel duidelijk, maar maak nog meer gebruik van signaalwoorden.	<i>TAAL.</i> Je zinnen zijn begrijpelijk geformuleerd, je gedachtegang is logisch opgebouwd.
AANTREKKELIJK			
<i>TAAL.</i> Je taalgebruik vertoont weinig zorg.	<i>TAAL.</i> Je woordkeuze is eerder basaal en bevat te veel herhalingen.	<i>TAAL.</i> Om je woordkeuze nog aantrekkelijker te maken: zoek synoniemen, zorg voor variatie.	<i>TAAL.</i> De woordkeuze in je mail is rijkelijk en doordacht.
CORRECT			
<i>INHOUD.</i> De informatie die je doorspeelt is niet correct.	<i>INHOUD.</i> Je informatie is slechts gedeeltelijk correct.	<i>INHOUD.</i> Over het algemeen is je informatie correct.	<i>INHOUD.</i> Je brengt je inhoud correct over.
<i>VORM.</i> Je volgt de regels voor de formulering van een zakelijke mail niet.	<i>VORM.</i> Je volgt de regels voor de vormgeving van een mail slechts gedeeltelijk.	<i>VORM.</i> Hanteer de gepaste formules voor de aanspreking of de afsluiting van je mail	<i>VORM.</i> Je gebruikt de juiste formules voor de aanspreking en de afsluiting.
<i>TAAL.</i> Je mail bevat zeer veel fouten tegen de (werkwoord) spelling en/of de regels van de grammatica.	<i>TAAL.</i> Je maakt te veel fouten tegen de spelling en/of de grammatica.	<i>TAAL.</i> Je mail bevat enkele kleine fouten tegen de spelling en/of de grammatica.	<i>TAAL.</i> Je volgt de regels van de spelling en de grammatica correct op.
AANGEPAST			
<i>TAAL.</i> Het register dat je gebruikt is niet aan het publiek aangepast.	<i>TAAL.</i> Je mail is eerder in spreektaal opgesteld.	<i>TAAL.</i> Je schrijfstijl moet nog iets formeler.	<i>TAAL.</i> Je schreef je mail in het gepaste register.

Figuur 1 Voorbeeld van een kijkwijzer 'zakelijke e-mails schrijven'

Ten slotte bevat het routeboek voor elke kerntaalkaak een aantal links naar kaders en oefeningen die de studenten in staat stellen hun vaardigheid zelfstandig en op eigen niveau en tempo bij te sturen.

De informatie van de zes kerntaaltaken vormt samen het 'routeboek' dat de lerarenopleiding aanbiedt aan de studenten en andervaklectoren¹ via een digitale Symbaloo-pagina. Daarvan wordt de link op het digitale leerplatform van de lerarenopleiding met alle studenten en lectoren gedeeld.

Feed-up, feedback, feedforward

De toelichting van de kerntaaltaken biedt de studenten een heldere kijk op wat van hen wordt verwacht: het is, samen met de instructie van de lector, de feed-up bij het uitvoeren van talige taken. De informatie in het routeboek maakt immers duidelijk wat er precies van hen wordt verwacht. Zo krijgen studenten van de opleiding Leraar Lager Onderwijs in het eerste jaar de opdracht om voor het vak Nederlands twee vakartikels te lezen en op basis daarvan een zakelijke tekst te schrijven. Een ander voorbeeld: studenten krijgen van de stagecoördinator de opdracht om een mail te sturen naar hun stageschool om hen te bedanken voor de kans en een afspraak te maken. De precieze instructies geeft de lector in de les, de algemene kenmerken van een zakelijke tekst vindt de student terug in het routeboek. In een eerdere fase in de opleiding leerde de student ermee werken, en kon hij oefenen op het schrijven van zulke teksten.

De kijkwijzers (*rubrics*) die zijn opgenomen, dienen uiteraard als ondersteuning voor de studenten maar ze worden ook voor feedback gebruikt. Bij de ontwikkeling hiervan werd dankbaar rekening gehouden met onder meer het artikel van Lieve Verheyden over kijkwijzers (Verheyden, 2010). De kijkwijzers zijn voor elke kerntaalkaak op een gelijkaardige manier opgebouwd als de rubrieken in het routeboek, wat de herkenbaarheid voor de studenten vergroot. Alle beoordelaars (zowel bij evaluatie door lectoren en *peers* als bij zelfevaluatie) kunnen gebruikmaken van dezelfde *rubric* voor dezelfde kerntaalkaak. Voor de student dient die *rubric* als planner voor zijn eigen ontwikkeling dankzij self- en peerassessment. Door studenten elkaar en zichzelf ermee te laten beoordelen krijgen ze namelijk een duidelijk zicht op de verschillende onderdelen waaruit elk van deze complexe taalvaardigheden bestaat. Voor de begeleider dienen de kijkwijzers als handvat voor feedback en de beoordelaar beschikt over een betrouwbaar beoordelingsinstrument.

Door studenten elkaar en zichzelf ermee te laten beoordelen krijgen ze namelijk een duidelijk zicht op de verschillende onderdelen waaruit elk van deze complexe taalvaardigheden bestaat.

De kaders en oefeningen ten slotte vallen onder de noemer feedforward: ze helpen de studenten een hoger beheersingsniveau te bereiken. Ook andervaklectoren zijn dankbaar voor het materiaal: zo kunnen ze studenten die worstelen met taal, tools aanreiken zodat ze aan bepaalde punten kunnen werken.

Aanpak

In het eerste semester van het eerste opleidingsjaar maken de studenten kennis met het routeboek: een taallector licht het toe en het wordt ingezet als instrument voor diverse kerntaaltaken. Geregeld bekijken studenten ook elkaars werk: ze screenen onder meer elkaars zakelijke mails en geven elkaar advies over hun presentatie. Hierbij kunnen de beoordelaars de kijkwijzer inzetten. Deze peer-evaluatie ondersteunt hen wanneer ze feedback geven aan elkaar én maakt alle studenten vertrouwd met de criteria.

Elke kerntaaltaak wordt ingeoeffend met formatieve opdrachten en eindigt in minstens een summatieve taak, veelal in de vakken waar taalbeheersing niet het hoofddoel is. Telkens wordt gebruikgemaakt van dezelfde criteria en tools. Naarmate de opleiding vordert, krijgt de student steeds minder begeleiding. De andervaklector vernoemt het routeboek bijvoorbeeld niet meer expliciet, maar beperkt zich in zijn cursus tot een link naar het routeboek. De opleiding verwacht namelijk een toenemende mate van zelfstandigheid. Sommige studenten grijpen er spontaan naar, bijvoorbeeld ter voorbereiding van een presentatie op het einde van het tweede jaar, anderen ervaren (al dan niet terecht) minder die noodzaak.

Belangrijk is dat de andervaklector beseft dat taalvaardigheid geïntegreerd en bij voorkeur vanuit een authentieke situatie aan bod komt. Dat houdt in dat de taaluiting zelden op zich gemeten en getoetst wordt, maar dat ze doorgaans een manier is om een andere competentie te ontwikkelen of toetsen. Zo schrijven studenten doorgaans geen teksten louter om te oefenen op schrijven, maar is de tekst een manier om informatie of een mening kenbaar te maken. Voor taalvakken ligt dat meestal anders. Daar is het inoefenen van de taalvaardigheid vaak

een doel op zich, al neemt ook hier de lector zoveel mogelijk een authentieke situatie als uitgangspunt. Door te beseffen dat taal het best geïntegreerd aan bod komt, is het voor lectoren vaak gemakkelijker om oefen- en evaluatiekansen te zien.

Door systematisch dezelfde metataal te gebruiken en duidelijk te maken dat alle aspecten (niet enkel inhoud) van belang zijn in alle vakken, zijn voor de studenten de verwachtingen transparanter en maken ze vlotter de transfer van de oefensituaties naar de authentieke opdrachten. De gemeenschappelijke meta-taal blijkt echt van belang. Zo beschreef een lector de kenmerken van 'een commentaartekst' en gaf een andere de opdracht een 'kritische tekst' te schrijven. Het merendeel van de eerstejaarsstudenten legde het verband tussen de twee termen niet en maakte daardoor geen gebruik van de ondersteuning die het routeboek en de voorbereidende les had kunnen bieden. Een soortgelijk voorbeeld voor lezen: in les 1 lichtte een lector de verschillende leesstrategieën toe en oefende die in. In les 2 kregen de studenten de opdracht snel een artikel te zoeken in een databank. Pas nadat de lector expliciet verwees naar de vorige les, hanteerden alle studenten de gepaste leesstrategieën.

Zoals gezegd werden de kerntaaltaken geselecteerd op basis van de input van alle lectoren. Eenmaal de selectie was gebeurd, legde de vakgroep die voor aan de collega's in een soort van matrix. Om te komen tot een leerlijn taal gaf elke lector in de matrix aan waar hij in zijn opleidingsonderdeel met de kerntaaltak te maken kreeg, en of dat gebeurde in een oefen- of een evaluatiemoment. De vakgroep verzekerde zich ervan dat elke taak voldoende aan bod komt en dat ze minstens een keer wordt geoefend voordat ze uiteindelijk wordt geëvalueerd. Zo verschoof de opleiding een oefening op het schrijven van zakelijke mails naar de eerste lesweek, omdat sommige studenten al vroeg in hun eerste jaar de directie van hun stageschool moeten contacteren. Een spreekopdracht voor Wiskunde werd naar achteren geschoven, omdat de kerntaaltak eerst aan bod moest komen in een taalvak. Het controleren van de leerlijn is een oefening die minstens om de twee jaar moet worden gemaakt: elke verandering in opbouw van opdrachten of een vak, of een kleine wijziging in het curriculum, kan hierop een effect hebben en de doordachte opbouw ervan verstoren.

Evaluatie

Het routeboek is vooral bedoeld als hulpmiddel, maar de opleidingen schakelen het ook in voor de evaluatie. De kijkwijzer, en dan in het bijzonder de verwachting dat elke kerntaalkaak volgens BACA is opgesteld, vond inmiddels zijn ingang in de ECTS-fiches. Voor nagenoeg elk opleidingsonderdeel neemt de lector de taalbeheersing van de student mee in de beoordeling. Elke student in onze lerarenopleiding moet in staat zijn om zijn idee, inzicht, analyse, kennis, enzovoort op een begrijpelijke, aangepaste, correcte en aantrekkelijke manier te formuleren.

Studenten krijgen hulpmiddelen waarmee ze aan de slag kunnen. Het blijft wel de verantwoordelijkheid van elk van hen om ze aan te wenden.

Om dat te faciliteren voegde de vakgroep in de elektronische leeromgeving de kijkwijzers van de kerntaaltaken toe. Een lector kan die zo gemakkelijk overnemen en aan zijn eigen opdracht koppelen. De vakgroep vindt het namelijk cruciaal dat het routeboek gedragen wordt door alle lectoren. Aandacht voor taalvaardigheid is niet de zaak van enkele taalcollega's of de vakgroep taal. Idealiter laten alle lectoren blijken dat taal ook in hun vak een rol speelt. Op vraag van de andervaklectoren werd daarom bijvoorbeeld naast een uitgebreide kijkwijzer ook een bondige versie voorzien, die geïntegreerd kon worden in de al bestaande rubric, waar niet altijd ruimte was voorzien voor het talige aspect van de opdracht. Een voorbeeld: de lector Wiskunde gebruikte een rubric om een presentatie te beoordelen waarin studenten wiskundemateriaal bespreken. Hij besteedde in eerste instantie niet expliciet aandacht aan de presentatievaardigheid. Die elementen uit de rubric 'presenteren' uit het routeboek integreerde hij na bespreking in de opleiding wél in de al bestaande.

Met de kerntaaltaken geeft de lerarenopleiding een duidelijk signaal aan de studenten: maak werk van je taalvaardigheid. Studenten krijgen hulpmiddelen waarmee ze aan de slag kunnen. Het blijft wel de verantwoordelijkheid van elk van hen om ze aan te wenden. Aan lectoren toont het routeboek dat taalbeheersing meer is dan spelling, dat taal in alle vakken aan bod komt en dat het uitvoeren van kerntaaltaken een complex proces is waarbij studenten nog hulp kunnen gebruiken. Het routeboek geeft hun daarvoor de nodige hulp.

Taalbeleid in PXL-Education

Voor een goed begrip: dit artikel belicht slechts een aspect van het hele taalbeleid van de lerarenopleiding. Dat beleid omvat uiteraard veel meer dan het routeboek. Zoals elke hogeschool, begeleidt ook de lerarenopleiding aan Hogeschool PXL de studenten bij de instroom en de doorstroom en wordt aandacht besteed aan onder meer leesbevordering en taalontwikkeland lesgeven om een degelijke uitstroom te kunnen bekomen.

Ten slotte: niet alleen de studenten krijgen begeleiding, ook voor de collega's voorziet de vakgroep taal regelmatig trainingen waarin nieuwe inzichten of tools worden voorgesteld. Ze deelt haar expertise en gaat na waar ze kan en moet ondersteunen om zo het taalbeleid van de lerarenopleiding écht te doen werken.

Eindnoten

1. Een kleine verduidelijking bij de term andervaklectoren: vanuit de overtuiging dat elke leraar een taallector is, kiest PXL-Education ervoor niet te spreken over niet-taallectoren, maar verkiest ze de term andervaklectoren.

